

поза бажаннями їх учасників, а головну роль у їх виникненні відіграють – конфліктогени. Одним із таких конфліктогенів є прояв агресивності, форма реагування на стреси, що супроводжується негативними емоційними станами (Яновська Т. А., 2015).

Г. В. Ложкін виокремив три групи психологічних протиріч, які поєднуються у комплекс психологічних протиріч, що сприяють виникненню і ескалації міжособистісного конфлікту. До першої групи відносяться протиріччя пов'язані з дією неусвідомлених суб'єктивних чинників: мотивів, прагнень, природних інстинктів, що можуть бути причиною дезадаптованості, дезінтегрованості та конфліктності особистості. У другу групу ввійшли протиріччя пов'язані з дією індивідуально-типологічних і характерологічних чинників, зокрема, психологічна несумісність, несумісність стильових характеристик діяльності, особливості реагування на нестандартні й екстремальні ситуації. Третя група протиріч пов'язана з особливостями спрямованості особистості та її досвіду (Ложкін Г. В., 2006).

Таким чином, на основі теоретичного аналізу літературних джерел можна зробити висновок, що конфлікт – це складний багатомірний психологічний феномен, який детермінується багатьма чинниками, має певні феноменологічні особливості і прояви. Враховуючи, що участь у конфліктах виступає як неминучий момент дорослішання, через подолання внутрішніх і зовнішніх конфліктів відбувається формування особистості, перспективою нашої подальшої роботи є дослідження особистісних особливостей як чинника оптимізації вибору конструктивних стратегій розв'язування міжособистісних конфліктів та процесу становлення особистості в ранньому юнацькому віці в цілому.

КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ТА ЇХ СТАТЕВІ ВІДМІННОСТІ

*З. П. Зеленська,
науковий кореспондент
лабораторії вікової психофізіології,
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
Науковий керівник: Н. М. Панасенко, к. психол. н., доцент*

Спілкування має велике значення для учнів основної школи, оскільки воно знаходиться в центрі їхнього життя, багато в чому

визначає всі інші сторони їх поведінки і діяльності. Актуальність даного дослідження визначається необхідністю більш глибокого розуміння зв'язку особливостей спілкування учнів основної школи, розвитку їх комунікативних умінь та труднощів, які виникають у них в процесі спілкування та їх статевої відмінностей.

Метою дослідження є визначення психологічних особливостей комунікативних умінь учнів основної школи та визначення їх статевої відмінностей. Для досягнення даної мети вирішувалися наступні задачі: визначення рівня полікомунікативної емпатії; визначення рівня комунікативного контролю; дослідження потреби у спілкуванні; виявлення емоційних бар'єрів спілкування; визначення статевої відмінностей комунікативних умінь в учнів основної школи.

Спираючись на трактування поняття «умінь», сформульовані різними авторами, визначимо уміння, як головну характеристику навчальної діяльності школяра, що включає разом з ним знання і навички, як освоєний суб'єктом спосіб виконання дії.

Класифікація комунікативних умінь у різних авторів відрізняється критерієм, по якому вона проведена. Як критерій найчастіше використовуються: психологічні особливості, інформаційні процеси, види інформації, джерела інформації (Тищенко В. А., 2006).

Дослідники (Драгунова Т. В., Маркова А. Н., Фельдштейн Д. І., 1999), Ельконін Д. Б., 1967) та інші сходяться у визнанні того великого значення, яке має для підлітків спілкування з однолітками, оскільки воно знаходиться в центрі його життя, багато в чому визначає всі інші сторони його поведінки і діяльності.

В процесі спілкування у підлітків можуть виникнути різні труднощі, які потребують особливої уваги і корекції.

Отримані наукові результати. Вибірку нашого дослідження склали 106 учнів 6 і 7 класів Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер», з яких 66 осіб – хлопці, а 40 – дівчата. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик: методика «Діагностики рівня полікомунікативної емпатії» (за М. Юсуповим); методика «Діагностики комунікативного контролю» (за М. Шнайдером); методика «Дослідження комунікативних якостей школяра» («Потреба у спілкуванні» за О. М. Орловим); методика «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» (за В. В. Бойко).

Було визначено, що показники дівчат нашої вибірки є значно вищими на рівні $p \leq 0,05$ ніж у хлопців за шкалами «прояв емпатії до

тварин», «прояв емпатії до дітей», «прояв емпатії до художніх творів» та значно вищими в них є загальні емпатійні тенденції.

Показники за шкалами «прояв емпатії до дітей» і «емпатійні тенденції» мають значущі відмінності на рівні $p \leq 0,01$, а за шкалами: «прояв емпатії до тварин», «прояв емпатії до художніх творів», «прояв емпатії до незнайомих людей» мають значущі відмінності рівні $p \leq 0,05$ залежно від статі учнів нашої вибірки, що може пояснюватися перш за все гендерними особливостями учнів та умовами їхньої соціалізації.

Показники комунікативних якостей у дівчат нашої вибірки є значно вищими на рівні $p \leq 0,05$ ніж у хлопців.

Показники комунікативних якостей мають кореляційний зв'язок на рівні $p \leq 0,05$ із статтю досліджуваних, що підтверджує те, що у дівчат вони розвинені краще, ніж у хлопців нашої вибірки. А от показники «невміння керувати емоціями» і загальна сума емоційних бар'єрів мають негативні кореляційні зв'язки із статтю досліджуваних.

Визначено, що у хлопців нашої вибірки за шкалами «невміння керувати емоціями» і «загальної суми емоційних бар'єрів» показники є значно вищими, ніж у дівчат на рівні $p \leq 0,05$. Тобто, хлопцям нашої вибірки емоційні бар'єри шкодять встановленню контактів з оточуючими, можливо, що їм більш притаманні дезорганізуючі реакції чи стани, чим дівчатам.

Кореляційний аналіз показників комунікативних умінь учнів нашої вибірки вказує на зв'язок показників комунікативного контролю із проявом в них емпатії до художніх творів ($r=0,24$; $p \leq 0,05$). Тобто, чим вищим є комунікативний контроль, як здатність слідкувати за собою і управляти проявом своїх емоцій, тим вищого рівня в них є прояв емпатії до художніх творів і навпаки.

Отже, спілкування має велике значення для учнів основної школи, оскільки воно знаходиться в центрі їхнього життя, багато в чому визначає всі інші сторони їх поведінки і діяльності.

В результаті проведеного дослідження, було встановлено, що хлопці мають більше емоційних бар'єрів у спілкуванні і їм складніше керувати власними емоціями, ніж дівчатам. У дівчат краще розвинені, ніж у хлопців емпатія до тварин, до дітей, до художніх творів, емпатійні тенденції та комунікативні якості. Також було визначено, що переважна більшість учнів основної школи має низьку потребу у спілкуванні, що потребує врахування при розробці психокорекційної програми.

Аналіз отриманих результатів вказує на необхідність корекційної роботи з учнями основної школи, спрямованої на

підвищення в них рівня прояву емпатичних тенденцій, формування навичок саморегуляції у спілкуванні і підвищення потреби у спілкуванні, а також забезпечення психологічних умов подолання й попередження емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні.

ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДАЛЕКОБІЙНИКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

І. О. Іващєва,

студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»,

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

Науковий керівник: К. М. Васюк, к. психол. н., доцент

У сучасному світі все більшу практичну і наукову актуальність набуває проблема вивчення стресу, пов'язаного з професійною діяльністю людини. Зумовлено це, зокрема, тим, що присутність стресу і стрес-факторів ми можемо спостерігати в трудовій діяльності практично кожної людини. Підтверджує це і Всесвітня організація охорони здоров'я, яка називає професійний стрес «хворобою ХХІ століття», оскільки саме цей вид стресу набув розмірів «глобальної епідемії» і зустрічається практично в усіх професіях світу, що пов'язано з істотною зміною умов і змісту праці, безперервним зростанням соціальної, екологічної, економічної, особистісної напруженості в житті сучасних людей.

Професійний стрес має деструктивні психологічні та економічні наслідки. Серед таких наслідків можна виділити зниження ефективності праці, працездатності, погіршення психічного і соматичного здоров'я особистості, професійне вигорання.

В даний час проблема професійного стресу розробляється в роботах як зарубіжних (Ш. Берн, К. Маккей, К. Л. Купер, С. Картрайт, В. В. Бойко, В. А. Бодров, В. Р. Михайлова, А. Б. Леонова та ін.) так і вітчизняних (Т. В. Зайчикова, О. Баєва, С. Порхунова та ін.) вчених. Дослідники вказують, що рівень професійного стресу багато в чому визначається змістом трудової діяльності особистості. Наприклад, трудова діяльність далекобійників за своїм змістом є доволі напруженою, оскільки передбачає постійну концентрацію уваги, ненормований робочий день, малорухливий спосіб життя та досить